

I

Heissä henkilöityvät ne sielulliset voimat, jotka kamppailevat jokaisen ihmisen mielessä. Kaikissa meissä asuu kuolemattomuuden toivo: Joillakin se on uskoa iankaikkiseen elämään; jotkut toivovat vain että heitä joskus muisteltaisiin hyvällä. Jotkut taas haluavat muuttaa isoon پاکastimeen odottelemaan tieteen riemuvoittoja.

Kuitenkin kaikki se, mitä kuolemasta tai kuolleista varmuudella tiedämme, on ristiriidassa toiveittemme kanssa. Kuoleman portin takana avautuu vain läpitynkematon pimeys, ja kuljijoiden virta sen läpi käy vain yhteen suuntaan.

Kuolemattomuuden toivo ja toisaalta kipeä tietoisuus kuoleman lopullisuudesta eivät ole vain vastakkaisia tunteita tai asenteita. Ne ovat myös toisiinsa kietoutuneita, edellyttävät ja jopa synnyttävät toinen toisensa. Solzhenitsynin vimma todistaa jonkin kuolemaa vahvemman olemassaolon ilmi tuskin ajateltavissa ilman kouraisevaa pelkoa sen lopullisuudesta. Shostakovits taas ei olisi ikinä kyennyt säveltämään mitään 14. sinfoniansa veroista, jos kuoleman kaikkivalta olisi ollut hänelle siloinen ja itsestään selvä juttu. Jotakin lauseen ”mänty on Suomen yleisin havupuu” kaltaista.

Kuolema ja kuolemattomuuden toivo on keskeisin teema maailman kaikkien vanhimmissa kirjalliseen muotoon saatetussa sankaritarinassa, Gilgamesh -eepoksessa. Ystävän kuolema pakottaa tämän jättiläisen mahdollomalle matkalleen etsimään alkumeren pohjassa kasvavaa kuolemattomuuden yrttiä. Seikkailun huippukohdassa se on jo hänen käsissään, mutta viime hetkellä käärme vainusi kalleuden ja varasti sen nukkuvalta Gilgameshilta. Sen syötyään käärme sai nuoruutensa takaisin ja alkoi luoda nahkaansa.

Kuolema on tuon ikivanhan eepoksen mukaan kaikkivoipa – eikä kuitenkaan ole. Gilgameshin täytyy nöyrytyä sen seikan edessä, että kuolema kaikessa ehdottomuudessaan on hänen, kuten jokaisen yksilön, osa. Sen sijaan käärmeestä, jota Gilgamesh – eepoksen syntysijoilla pidettiin maan

ja elämän symbolina, tulee alati itseään uudistava, siis kuolematon. Mutta käärmeellä ei ole tarinassa nimeä – se on yleensä-käärme, yleensä-elämä, eikukaan-eikä-mikään erityisesti.

Näin Gilgamesh –eepoksessa on jo ennakoituna paljon sitä kuoleman filosofiaa, joka on sittemmin ilmaistu Martin Heideggerin *Sein und Zeit* –

listen, tieteellisten ja filosofisten teosten luominen on hänen mukaansa kamppailua kuolemaa ja unohtusta vastaan. Ihminen haluaa jättää itsensä jonkin merkin ja jäljen, joka säilyy yli hänen ajallisesti äärellisen olemassaolonsa.

Näissä pohdinnoissaan Becker nojautuu hyvin paljon Otto Rankin (1884 – 1939), Freudin lähipiiriin kuuluneen ja sieltä sittemmin pois potkitun psykoanalyytikon ja kulttuurifilosofin näkemyksiin. Rankin mukaan ahdistuksiemme alkusolmu ei ollut oidipaalisessa kolmiodraamassa ja siitä seuraavassa kastroatiopelossa. Rank piti kuolemanpelkoa – ahdistusta kuoleman edessä – perimmäisempänä asiana. Purkaakseen tämän ahdistuksensa ihminen luo jatkuvasti niin aineellista kuin henkistäkin kulttuuria. Siinä kaikessa on Rankin mukaan perimmäisenä pontimena transferenssi eli tunteensiirto: ihminen haluaa siirtää itsensä tai ainakin osan siitä johonkin pysyvämpään.

Gilgameshin tavoin me kaikki siis etsimme kuolemattomuuden yrttiä, ja vieläkin enemmän: myös tarinan loppu toistuu yhä uudestaan ja uudestaan. Beckerin mukaan elämässämme on aina silloin tällöin hetkiä, jolloin tunnemme pitelevämme kaivattua aarretta hyppysissämme. Hänen omassa elämässään sellainen saatoi olla vaikkapa silloin, kun hän sai hienon *Denial of Death* teoksen valmiiksi ja kun se vielä sai paljon ymmärtäväisiä lukijoita.

Mutta tällaiset hetket ovat pian ohi, sillä lopulta yrtti menee jokaiselta sivu suun. Käärme – sanokaamme sitä nyt vaikka yhteiskunnaksi, kulttuuriksi, filosofian perinteeksi jne. – hotkaisee sen ja saa siitä ehkä uusia ja uudistavia voimia niin, että alkaa luoda nahkaansa. Se jatkaa eteenpäin, mutta juhlistu sankari huomaa pian omien voimiensa ehtyvän, että hän itse jää kasvokkain oman kuolemansa kanssa. Pian *Denial of Death* –teoksen jälkeen Beckerin omassa sairaudessa tapahtui käänne pahempaan suuntaan ja hänen elinaikaansa alettiin laskea kuukausissa. Pentti Saarikoski totesi *Tanssiinkutsu* -ko-

HEIKKI MÄKI-KULMALA KUOLEMASTA, SANKAREISTA JA SARASVUOSTA

Aleksandr Solzhenitsyn ja Dmitri Shostakovits riitaantuivat 1970-luvun alussa katkerasti ja loppuiäkseen. Välikirikon aiheutti Shostakovitsin 14. sinfonia, jonka johtoteema oli kuolema, sen lohduton lopullisuus ja kertakaikkisuus. Syvästi uskonnollinen ja vuosi vuodelta yhä papillisemmaksi muuttunut Solzhenitsynin ei voinut tätä suvaita. Hänen mielestään täytyi olla ja oli jotain sitäkin väkevämpää.

teoksessa miltei ylittämättömällä tavalla. Hänen mukaansahan vain oman kuolevaisuuden tajuaminen voi herättää ihmisen elämään juuri omaa elämäänsä. Ollessaan kuka-tahansa ihminen on vain lajin tai yhteiskunnan keskimääräinen edustaja (das Man). Tämä otus on kuolematon, koska se voi luoda loputtomasti nahkaansa, synnyttää aina uusia ja uusia edustajien tai esiintymiensä sukupolvia.

II

Eksistentiaalipsykologi Ernest Beckerin (1924 – 1974) näkemykset kuolemasta tuntuvat ensi alkuun täysin päinvastaisilta. Teoksessaan *Denial of Death* (1973) hän nimittäin väittää, että kuoleman kieltäminen on kaiken inhimillisen elämän, erityisesti yhteiskunnaksi ja kulttuuriksi kutsuttujen muodostelmien välttämätön ehto. Peltojen raivaaminen, talojen rakentaminen, kauniiden käsitöiden teko, lasten kasvattaminen tai taiteel-

koelmassaan tästä itsensä ja runojensa kipeästä suhteesta:

"...kun Euroopan runoilijoiden kokous taputtaa niille/ minä makaan puistonpenkillä ja paskannan housuihini."

Hänhän kärsi lähes kroonisesta ripulista.

Mikään teos tai saavutus ei tuo kuolemattomuutta tekijälle itselleen. Tunteensiirto ei sittenkään onnistu ja puheet kuolemattomista sankareista ovat valhetta kaikki tyynni. Tämän myöntäminen on Beckerin ja Rankin mukaan vasta sitä todellista sankaruutta. Muutamien mutkien ja syvälisten huomioiden jälkeen he päätyvät hyvin samantapaisiin mietteisiin kuin Heidegger.

Jos Gilgamesh -eepos olisi päättynyt toisin, sankarin lopulliseen voittoon, se olisi tuskin pysynyt elinvoimaisena sitäkään aikaa kuin Neuvostoliitto. Siellähän sosialismin voitto julistettiin monet kerrat lopulliseksi.

III

Myös Jari Sarasvuo kertoo ihanteitensa ja sankareitensa kamppailusta kuoleman kanssa. Lienee parasta, että tarkastelemme hänen kertomustaan Terry Foxista kokonaisuutena, mitään siitä poistamatta, mitään siihen lisäämättä tai sitä muuttamatta:

Kanadalainen Terry Fox rakasti urheilua ylitse kaiken. Hieman yli parikymppisenä Terryssa havaittiin lusuypä ja 21-vuotissyntymäpäivänsä aikoihin Terry joutui allekirjoittamaan luvan amputoida jalkansa. Sairaalassa Terry mielessä kuitenkin toistui uudestaan ja uudestaan koulun urheiluvallmentajan lupaus:

"Sinä voit tehdä mitä tahansa, jos panet siihen koko sydämesi."

Terry Fox kirjoitti tavoitteekseen juosta Kanadan päästä päähän ja kerätä näin rahaa Kanadan syöpäsäätiölle. Kaikki vastustivat ajatusta, Terry vanhemmat ja Syöpäsäätiö mukaanlukien. Terry lensi proteesinsa kanssa New Foundlandiin, heitti kainalosauvansa Atlantin valtameren ja alkoi koikkelehtia kohti Tyynätä valtamerta.

Vailla median ja tukijoiden kannustusta Terry Fox eteni yksinäisellä "Terry Fox's Marathon for Hope" -ristiretkellään. Runsaan 300 päivän

kuluttua Terry juoksi 50 kilometriä päivässä, tunnista toiseen ja tyhjensi välillä proteesinsa jalantynvästä vuotaneesta verestä. Pian yleisöä alkoi kiinnostaa. Kuvat irvistävästä Terryistä tulivat maailmankuuluksi. Kanadan silloinen pääministeri Pierre Trudeau tapasi Terryä. Nyt kun Terry sai vastentahtoisien pääministerinkin asiansa tueksi, hän nosti keräystavoitteensa 100 000 dollarista miljoonaan dollariin.

Ontario-järven tienoilla Terryille alkoi tulla pahoja hengitysvaikeuksia. Sairaalan diagnoosi: koko keho täynnä syöpää ja elinaikaa jäljellä vain muutama hetki. Sairaalasta lähdettyään Terry ilmoitti epäuskoiselle lääkärille, että hän nosti juuri keräystavoitteensa yhteen dollariin jokaista kanadalaisista kohti eli 24,1 miljoonaan dollariin.

Kehossa oli jo enemmän syöpäsoluja kuin tervettä kudosta, joten juoksusta ei tullut mitään. Kaveri korjattiin tieltä baareille ja vietiin hävittäjäläivueen saatossa Kanadan parhaaseen syöpäsairaalaan. Sairaalassa Terry antoi haastattelun suorassa televisiolähetyksessä. Hän kysyi uudestaan ja uudestaan yleisöltään:

"Are you gonna finish my run? Are you gonna finish my run? Vietkö sinä minun juoksuni loppuun?"

Kanadan kansa vei Terry Foxin Toivon maratonin loppuun ja keräsi reilusti yli dollarin per kansalainen.

Nuorelle elämänhaluiselle Terry Foxille kohtalo oli näin musertavan tyly. Voimme ymmärtää, että se nostatti hänessä valtavan raivon, pakon kapinoida ja yrittää kumota sairauden langettama tuomio. Ehkä hän ei voinut todellakaan muuta kuin lähteä tuskaiselle maratonilleen Kanadan halki. Siitä tuli hänen teoksensa, hänen yrityksensä jättää itsestään jokin pysyvämpi jälki.

Sarasvuon tapa käsitellä Terry Foxin kohtaloa ja tehdä siitä meille kaikille innostava kertomus kaikki esteet voittavasta tahdosta on jotain uskottoman makaaberia. Se muuttuu aina vain räikeämmäksi, mikäli pystymme vielä hetken pidättelemään oksennustamme ja lukemaan muuttaman rivin eteenpäin:

"Terry kuoli, niin kuin ihmiset aina lopulta tekevät. Mutta joka vuosi monia kanadalaisia pelastuu hänen käynnistämänsä syöpärahasen ansiosta. Joku sanoo, että

Terryä uhraus oli älytön. Hänen olisi pitänyt maata morfiinissa aloillaan. Terryä juoksu teki hänestä kuitenkin kuolemattoman lannistumattomuuden ja toivon symbolin, joka auttaa monia muita kuoleman uhkaamia. Vaikka Terryä itsensä olikin aika luopua tästä elämästä, hän muutti lukematonta kohtaloita, myös omansa." (Sisäinen tuli, s. 28 - 29)

Terry Fox siis kuoli, kuten minä ja Sarasvuokin tulemme kuolemaan. Terryä juoksu ei suinkaan tehnyt hänestä kuolematonta, vaikka jotkut vielä muistavatkin hänet ja vaikka hänen nimeään kantava säätiö tekee hyvää työtä tänäkin päivänä. Myös Sarasvuo kuolee lähimmän kahdensadan vuoden sisällä, vaikka joku onneton vielä vuonna 2998 lukisikin hänen kirjojaan. Jonkun ihmisen muisto on siis aivan eri asia kuin tämä ihminen itse – kuten jo tuhannen markan setelin muisto on kokonaan eri asia kuin tuo raha itse. Ellette usko, niin keikkaa, mitä lähikauppias suostuu teille tonnin muistolla myymään! Jos seteliä ei voida korvata tai vaihtaa sen muistoon niin kuinka mittaamattoman paljon mahdottomampaa on vaihtaa ihminen ihmisen muistoon!

Kun Terry Fox kuoli, niin hän joutui jättämään kaikki: säätiönsä, tv-kamerat ja ne miljoonat silmäparit, jotka ehkä ihaillen seurasivat hänen juoksuaan. (Minä en olisi tuossa joukossa ollut.) Kaikelle tälle hähänälle hänen oli käännettävä selkensä ja suunnattava katseensa kohti jotakin aivan toista, kuolemaa tai tyhjyyttä. Mutta Sarasvuo haluaa peittää juuri tämän kaikkein tärkeimmän seikan, sen että transferenssisuhde aina lopulta murtuu ja ihminen joutuu lähtemään viimeiselle matkalleen aivan yksin.

Sarasvuo väittää, että

"Terryä juoksu teki hänestä kuitenkin kuolemattoman lannistumattomuuden ja toivon symbolin".

Mutta eihän ihminen muutu koskaan edes hevoseksi tai karpäseksi saati sitten symboliksi. Joitakin vuosikymmeniä sitten tällaiseen ei olisi ehkä kannattanut puuttua, koska puhe jostakin ihmisestä symbolina oltaisiin automaattisesti vielä ymmärretty vertauskuvallisesti. Nykyään asiassa pitää olla tarkempi, koska yhä useammin puhe ymmärretään aivan kirjaimellisesti. Kauas menneisyyteen on siis häipynyt se aika, jolloin Sören

IV

Kierkegaard saattoi puolittain hyväntahtoisesti piikitellä professoreille ja dosenteille siitä, kuinka nämä "hajamielisyksissään pitivät itseään käsitteinä ja unohtivat olevansa eksistenssi-ihmisiä".

Edes totuuden peittely ei Sarasvuolle riitä, vaan hän kirjoittaa typeryytensä aateliskilpeen sanat:

"Terry kuoli, niin kuin ihmiset aina lupulta tekevät".

Tyhmänpuoleisten pöyhkeilijöiden korvissa tuollainen kuulemma kuulostaa hirvittävän syvämietteiseltä ja suurelta totuudelta. Ehkäpä Sarasvuo muiden kauppiaiden tavoin ajattelee näin kirjoittaessaan kanta-asiakkaitensa tarpeita.

Heideggerin mukaan taas tällaiset lausahdukset ovat juuri niitä, joilla ihminen yrittää väistää kuoleman kohtaamisen ja sitä tietä heräämisensä "aitoon eksistenssiin". Kuolemasta tehdään tapahtuma, joka aina silloin tällöin "sattuu jonkun kohdalle" – aivan kuten arpajaisvoitto, veromätky, nimipäivä tai hikka.

Näistä "kuolemantapauksista" vanha tuttavamme das Man voi lukea lehdistä, joissa julkaistaan kuolinilmoituksia ja muistokirjoituksia. Todettuaan, ettei joukossa ollut edes ketään puolituttua, hän voi todeta Sarasvuota mukailleen:

"Kuolleet ovat, niin kuin ihmiset aina lupulta tekevät".

Sitten onkin jo aika kääntää sivua.

Heideggerin usein toistetut sanat ihmisestä "kuolemaa-kohti-olevana-olentona" eivät tarkoita sitä, että aidosti eksistenssi-ihmisen pitäisi alinomaan ajatella kuolemaa ja kenties nukkuakin ruumisarkussa kuten jotkut Venäjän vanhauskoiset tekevät. Kuolemaa-kohti-oleminen tarkoittaa sitä, että ihmisellä on ennakkoidusti (*vorlaufend*) mahdollisuus kokea se hetki, jolloin kaikki transferenssien

siteet ja samaistumiset murtuvat, jolloin ihminen on kuoleman edessä pelkkänä alastomana itsenään. Vain tällainen hetki tai tällaiset hetket voivat Heideggerin mukaan ravistella meidät das Manin tai jokapäiväisyyden luomasta hypnoosista aitoon eksistenssiin (*eigentliche Existenz*).

Tämä ei tarkoita myöskään sitä, että aidosti eksistenssi-ihminen ei tämän jälkeen enää saisi sitoutua tai kiinnittyä mihinkään tai että hänen nyt pitäisi olla loppuelämänsä alastomana, pelkkänä itsenään vain aitouttaan tai varsinaisuuttaan neuroottisesti varjellen. Eron voisi ilmaista vaikkapa sanomalla: das Man on aina valmiiksi sidottu, kun aidosti eksistenssi-ihminen taas sitoutuu. Ehkä Jean-Paul Sartre on vielä Heideggeria paremmin eritellyt ihmistä sitoutuvana ja valintoja tekevänä olentona.

Sarasvuon tarkoitus on selvästi päinvastainen: hän haluaa hinnalla millä hyvänsä estää avautumisen hetken, transferenssien murtumisen ja hypnoosin haihtumisen. Erittäin huomionarvoista hänen tavassaan kertoa Terry Foxin viimeisistä hetkistä on se, että hän panee sankarinsa rikkinaisen äänilevyn tavoin toistamaan lausetta: "Are you gonna finish my run?" Sarasvuon korvissa se ehkä kuulostaa erinomaisen urhealta, mutta minusta se on hirvittävää. Aivan yhtä järkyttävää kuin kertomukset nuorista miehistä, jotka viime maailmansodassa kaatuivat huulillaan huuto "za Rodina -za Stalina!" tai "heil Hitler!". Surullisinta tässä ei ole se, että kuoleva huutaa jonkun roiston nimeä. Paljon pahempaa on se, että ihminen ei edes kuolemansa hetkellä huuda itse vaan jokin häneen istutettu robotti toistelee litanioitaan hänen suullaan ja pitää hänet loppuun asti hypnoosissaan.

Vastenmieliseen tapaansa Sarasvuo vertailee Terry Foxia vaivihkaa niihin (surkimuksiin?), jotka vain makaavat "morfiinissa aloillaan". Ymmärrän ja hyväksyn kyllä sen, kun vanha kunnon Niilo Tarvajärvi hätisteli Aamukahvi -ohjelmassaan kääretorttua ja muita kaloripommeja ahmivia suomalaisia "ylös, ulos ja lenkille". Mutta Sarasvuo yrittää riistää jopa kuolevilta ihmisiltä heidän rauhansa ja arvokkuutensa, tempaista heitäkin mukaan vähämielisiin sankarispektaakkeleihinsa.

Sarasvuo kouluttaa tällä hetkellä myös terveydenhoitoalan henkilökuntaa, joka on tunnetusti hyvin oppivaista. He ovat kuulemma olleet myös tyytyväisiä guruunsa. Kuinka pian me siis saamme katsella esimerkiksi vaikeimpien leukemiapotilaitten Oulu - Helsinki -marathonia ja nähdä kuinka he suorassa televisiolähetyksessä nokittavat toistensa keräystavoitteita?

Voihan juuri tuo sairaus olla minunkin osani. Mutta ainakin tällä tietoa ilmoitan toivovani hartaasti, että saan viimeiset hetkeni maata "morfiinissa aloillani". Päätökseni ei muutu, vaikka tienvarret täytyisivät aplodeeravista katselijoista, jotka viskelsivät lakkejaan ilmaan ja tekisivät aaltoja. Maailma on silloinkin väärällään puutteita ja epäkohtia, joiden korjaamisessa pienelläkin rahalla saataisiin ihmeitä aikaan. Mutta tuskinpa tulee niin jaloa asiaa, että vielä siinä vaiheessa syttyisin ja ryntäisin baanalle koristen ja koikkelehtien, Sarasvuon kouluttamien sairaanhoitajien kannustusten saattelemana.

Ainoa juttu, joka hieman saattaa kaivella on se hävittäjälaivue. Terryhän lennätettiin sellaisessa saatossa Kanadan parhaaseen syöpäsairaalaan. Jokunen jyriävä immelmani minullekin Hornetin kyydissä Tampeleen yllä – se olisi kieltämättä komea lopetus.